

Figueres, l'estat de la ciutat: la crisi eixampla la bretxa econòmica i social

Joan Armangué Ribas^{a*}

^a *Llicenciat en Ciències Econòmiques
Alcalde de Figueres (1995-2007)*

RESUM

La crisi econòmica, iniciada l'any 2008, posava fi a uns anys de bonança i creixement econòmic, impactant de forma desigual a les economies locals. A partir de l'anàlisi dels indicadors econòmics i socials es fa un diagnòstic de la ciutat de Figueres, tant de l'impacte de la crisi com dels efectes ara quan l'economia expressa uns primers símptomes de millora. La crisi econòmica ha comportat un augment de la pobresa i de les desigualtats socials, provocant una bretxa social i econòmica tant a nivell intern com en la comparativa territorial dins la xarxa de ciutats catalanes. A partir de la situació socioeconòmica actual es planteja la necessitat d'un canvi de model productiu.

Paraules clau: Figueres, indicadors econòmics i socials, crisi econòmica, desigualtats socials, pobresa i exclusió social, mercat de treball, immigració, canvi model productiu.

Figueres, state of the city: the crisis widens the economic and social gap

ABSTRACT

The economic crisis, starting in 2008, put an end to a few years of boom and economic growth, impacting local economies unequally. Based on the analysis of economic and social indicators, a diagnosis of the city of Figueres is made, both of the impact of the crisis and of its effects now that the economy expresses its first symptoms of improvement. The economic crisis has led to an increase in poverty and social inequalities, causing a social and economic gap both internally and in a territorial comparison within the network of Catalan cities. Based on the current socio-economic situation, the need for a change in productive models is considered.

Keywords: *Figueres, economic and social indicators, economic crisis, social inequalities, poverty and social exclusion, labour market, immigration, change productive model.*

* Correspondència: Joan Armangué Ribas
E-mail: joanarmangue@gmail.com

Recepció: 29/05/2017 • Acceptació: 10/09/2017

DOI: 10.2436/20.8010.01.233

Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos (AIEE), Figueres, vol. 48 (2017), pàg. 273-293

La crisi econòmica, que s'inicià l'any 2008 i que posava fi a uns anys de bonança i creixement, impactà de forma desigual a les economies locals. A la conferència "Figueres, ciutat rica o ciutat pobre?",¹ a partir de l'anàlisi dels indicadors econòmics i socials possibilità fer un diagnòstic, una radiografia, de l'estat de la ciutat, tant de l'impacte de la mateixa crisi com, sobretot, dels efectes d'aquesta a l'inici de la seva sortida, quan l'economia expressa uns primers símptomes de millora.

La meua resposta, a la pregunta plantejada al títol de la conferència, no fou ni una ni l'altra. Amb els indicadors econòmics i socials a la mà, no podem donar com a resposta que Figueres és una ciutat rica, però tampoc podem dir, quan una ciutat genera activitat, disposa de recursos i actius potents, que és una ciutat pobre. Ara bé, quan parlem de ciutat, què volem dir? Quin és el concepte de ciutat? Més enllà de la seva dimensió mítica i física, la ciutat té una raó bàsica, la seva dimensió humana; la ciutat és la seva gent.

Partint d'aquesta idea de ciutat, la crisi econòmica ha comportat un augment de la pobresa i de les desigualtats socials a les ciutats; però no a totes de la mateixa manera. L'impacte de la crisi ha estat desigual a les ciutats i la sortida d'aquestes de la crisi, també es produeix de forma desigual en l'àmbit territorial, comportant una bretxa social i econòmica, també; desigual en el sistema de ciutats del nostre país. Per tant, posar sobre el paper la diagnosi de l'esmentada conferència amb la darrera actualització dels indicadors econòmics i socials, és un bon exercici per a reflexionar plegats sobre l'estat de la ciutat de Figueres.

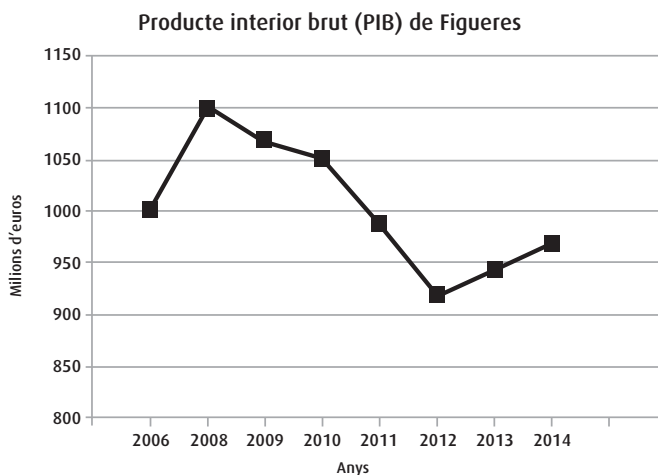
INDICADORS ECONÒMICS²

Producte interior brut (PIB) i valor afegit brut (VAB): de la forta davallada a la lenta recuperació

El producte interior brut (PIB) i el valor afegit brut (VAB) són dos indicadors que mesuren la riquesa generada a l'economia local. El primer, ens indica el resultat final de l'activitat de producció o, dit d'una altra forma, representa la suma de tots els béns i serveis finals produïts. El segon, a diferència del primer, no inclou, en restar-se del valor de producció, els consums intermedis utilitzats (primeres matèries, serveis i subministraments exteriors, etc.). Ambdós indicadors arriben al seu nivell màxim l'any 2008, amb 1.099,4 i 1.010,7 milions d'euros, respectivament. La crisi provoca una davallada contínua d'aquests indicadors fins a l'any 2012, amb una evolució del PIB i del VAB figuerenc, durant el període 2008-2012, del -16,3% i del -15,7%, respectivament. Uns indicadors molt semblants als de la mitjana altempordanesa, -17,4% i -16,7%. En canvi, el descens de la mitjana catalana, durant aquest mateix període, fou molt més moderat, del -4% i del -3,3%, respectivament. Per tant, l'impacte de la crisi econòmica a Figueres i l'Alt Empordà fou molt més dura que a Catalunya.

1. Joan ARMANGUÉ RIBAS, Conferència "Figueres, ciutat rica o ciutat pobre?", pronunciada a l'Espai Cultural La Cate, Figueres, 4 de març de 2017.

2. Dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat).

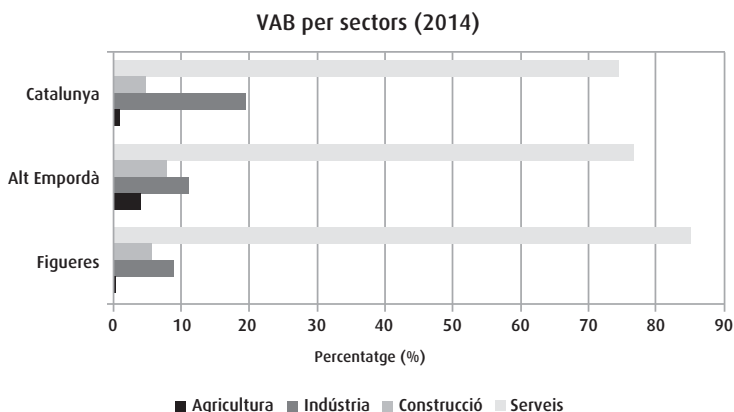


Font: Idescat.

L'any 2013 representa el punt d'inflexió. El canvi de tendència en l'evolució del PIB i del VAB, amb signes positius, en el període 2013-2014. L'economia figuerenca millora, però tot just l'any 2014 el VAB recupera el nivell que tenia l'any 2006, mentre que el PIB encara no recupera, per poc, el nivell de 2006, però ambdós encara estan una mica lluny del màxim nivell assolit l'any 2008.

Valor afegit brut per recursos: la progressiva tercerització de l'economia figuerenca

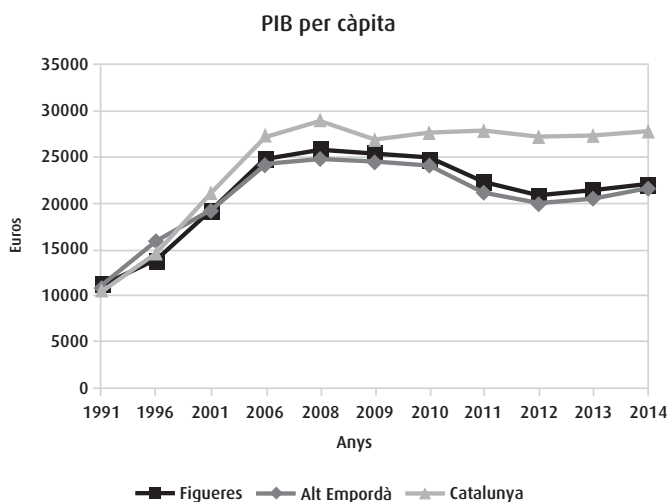
Aquest indicador reflecteix l'estructura econòmica de Figueres i la participació de cadascun dels sectors econòmics en la generació de riquesa; mesura l'activitat econòmica de la ciutat a escala sectorial. En aquest sentit, els canvis produïts al llarg d'aquestes darreres dècades a l'activitat econòmica de la ciutat han comportat variacions significatives a l'estructura sectorial. D'un pes industrial del 21,04% (1991) i del 19,9% (1996) s'ha passat a un 8,9% (2014), un signe clar de la desindustrialització; tanmateix, el sector de la construcció, en el període 1991-2009, molt variable anualment, amb percentatges per sobre del 10%, arriba a la seva màxima quota l'any 2009 amb el 14,6%, amb una caiguda accelerada fins al 5,7%, l'any 2014. En canvi, el sector serveis passa d'un 65,62% (1991) a un 85,2% (2014). Uns indicadors clars de la forta tercerització de l'economia figuerenca.



Font: Idescat.

Producte interior brut per habitant: la pèrdua de productivitat i de pes territorial

Aquest indicador no és un mesurament adequat del benestar, de la distribució de la riquesa, ni de l'accés a aquesta o al capital perquè no mostra la realitat, però ens permet fer una comparativa de la productivitat de l'economia figuerenca. En aquest sentit, destaca l'evolució paral·lela entre el PIB per càpita de Figueres i Alt Empordà en el període analitzat, mentre que la comparativa del PIB per càpita figuerenc amb el català, durant els anys 1991-2010, ens mostra uns diferencials que van des



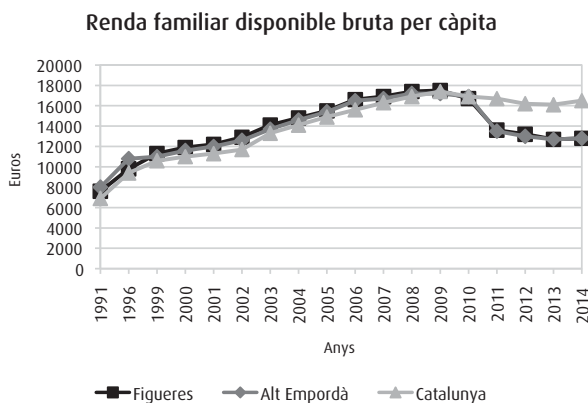
Font: Idescat.

del +5,6% (1991) al -10,8% (2010), assolint el màxim diferencial del -11% l'any 2008. La crisi econòmica provocà una bretxa important i accelerada entre el PIB per càpita de Figueres i l'Alt Empordà en relació amb el català, arribant a un màxim diferencial de -23,5% i -26,5% l'any 2012, respectivament; mentre que a partir d'aquest any es redueix lleugerament aquest diferencial, fins al -21,2% i -22,3% l'any 2014, respectivament. El PIB per càpita figuerenc, l'any 1991, estava situat en el lloc 37 dels municipis catalans capitals de comarca i majors de 5.000 habitants, baixant fins al lloc 84, que ocupa l'any 2014.

Renda familiar disponible bruta per habitant: la pèrdua del poder adquisitiu i l'augment de les desigualtats socials

És un indicador que mesura el que percep una persona com a fruit del capital o per remuneració del seu treball; en definitiva, els ingressos de què disposen individualment els ciutadans i les ciutadanes per destinar-los al consum o a l'estalvi. Aquest indicador és un mesurament més adequat del benestar, de la distribució de la riquesa, sobretot, en la comparativa territorial.

Anys	Figueres	Alt Empordà	Catalunya
1991	7600	8000	6900
1996	9800	10800	9400
1999	11300	11000	10600
2000	11900	11600	11000
2001	12200	12000	11300
2002	12900	12600	11700
2003	14100	13700	13300
2004	14800	14600	14100
2005	15500	15400	14900
2006	16600	16500	15600
2007	16900	16700	16300
2008	17400	17200	16900
2009	17500	17200	17400
2010	16700	16900	16900
2011	13600	13500	16700
2012	13200	13000	16200
2013	12700	12700	16100
2014	12800	12800	16500



Font: Idescat.

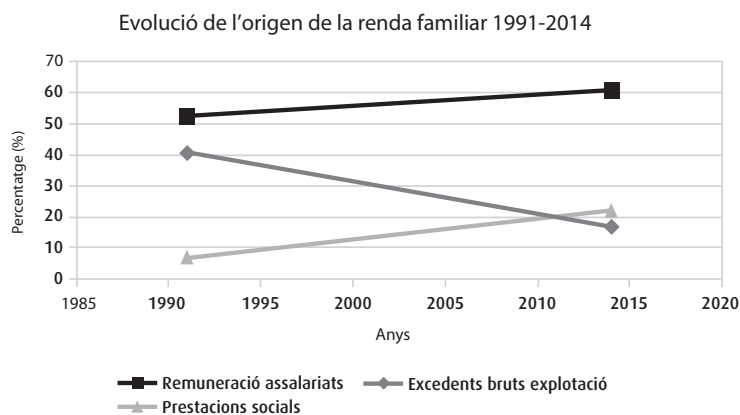
En aquest sentit, l'evolució de la renda familiar per càpita de Figueres, l'Alt Empordà i Catalunya és molt semblant en el període 1991-2010, on la renda familiar per càpita figuerenca fins a l'any 2009, i l'altempordanesa fins a l'any 2008, sempre fou lleugerament superior a la catalana. En canvi, a partir de l'any 2011, l'indicador figuerenc i altempordanès experimenta una forta caiguda assolint uns diferencials negatius, l'any 2013, de més de 21 punts respecte a la mitjana catalana. Un clar indicador que la bretxa econòmica, també, provoca una bretxa social, amb una pèrdua significativa del poder adquisitiu de les famílies figuerenques i

altempordaneses. Cal remarcar que en el període 2009-2014 la renda familiar per habitant a Figueres s'ha reduït en un -26,85%, en passar de 17.500 € a 12.800 €. A Figueres i l'Alt Empordà, l'any 2014, es trenca la tendència negativa, tot augmentant un 0,78% en relació amb el 2013; mentre a Catalunya puja un 2,48%, situant-se a 16.500 €. Aquesta evolució dispar provoca que la bretxa de la renda familiar per càpita de Figueres i l'Alt Empordà, l'any 2014, augmenti en relació amb la mitjana catalana, situant-se en -22,42%, la màxima diferència.

La sortida de la crisi ha comportat, tant per a Figueres com per a l'Alt Empordà, un procés d'empobriment de la població. En aquest sentit, és significatiu el canvi d'escala de Figueres, d'ocupar el número 35, dins els municipis capitals de comarca i de més de 5.000 habitants l'any 1991, en relació amb la renda familiar per càpita, al número 188 l'any 2014, sobre un total de 216 municipis, que ha comportat un augment de les desigualtats socials.

Renda familiar disponible bruta per recursos: augment del pes de les prestacions socials i la disminució dels excedents bruts d'explotació

Aquesta renda no només depèn dels ingressos de les famílies directament vinculats a la retribució per la seva aportació a l'activitat productiva (remuneració d'assalariats i excedent brut d'explotació),³ sinó que també està influïda per l'activitat de l'Administració pública mitjançant les prestacions socials.⁴ L'evolució en el llarg període 1991-2014 ens indica el diferent pes de cadascun d'aquests recursos en la formació de la renda familiar disponible bruta per habitant a Figueres.



Font: Idescat.

3. Els excedents bruts d'explotació el formen les rendes de la propietat (beneficis, interessos i rendes de lloguer) i les rendes mixtes (agràries, professionals i autonòmics).

4. Les prestacions socials són les transferències corrents de l'administració pública (atur, pensions i altres).

Les variacions experimentades en les darreres dècades són prou significatives per entendre els canvis en les rendes familiars. Així, ens trobem com la remuneració per assalariats ha passat de representar un 52,4% l'any 1991 a un 60,7% l'any 2014; un pes més elevat, tot i la precarització més gran dels rendiments del treball a partir de la crisi econòmica. Els excedents bruts d'explotació han reduït d'una forma dràstica la seva participació, passant del 40,6% l'any 1991 al 17,1% l'any 2014. És evident, que els menors beneficis dels negocis, juntament amb una significativa deslocalització d'aquests amb motiu de les franquícies, la baixada dels tipus d'interès del capital, així com les menors rendes professionals i d'autònoms, són els motius de la davallada de les rendes per aquest concepte. En canvi, les prestacions socials més que tripliquen la seva participació, passant d'un 7% l'any 1991 a un 22,2% l'any 2014.

El nivell de renda, també, ha estat un factor determinant en la distribució i segregació territorial de la població entre les ciutats i les seves àrees urbanes, com veurem més endavant. Actualment, les úniques dades de l'àrea urbana de Figueres que disposem són les de la capital i les de Vilafant. En aquest cas, l'any 2014, els excedents bruts d'explotació del municipi veí són 4 punts superiors als de Figueres; mentre la renda familiar per càpita és un 17,2% superior. En definitiva, la bretxa social de Figueres no només creix en relació amb la mitjana catalana, sinó que, també, augmenta en relació amb la resta de municipis de la pròpia àrea urbana.

INDICADORS DE RISC DE POBRESA I EXCLUSIÓ SOCIAL⁵

Indicadors de renda monetària

Els únics indicadors publicats corresponen a l'any 2012; per tant, només disposem d'una foto fixa d'un sol any i no coneixem la seva evolució posterior. De totes maneres, és un indicador prou explícit de l'efecte més punyent de la crisi econòmica: les desigualtats socials.

La desigualtat de renda segons fonts tributàries⁶ ens indica uns percentatges molt similars en els diferents àmbits territorials, Figueres (49,8%), Alt Empordà (50,8%) i Catalunya (49,2%), indicadors descriptius de la desigualtat de la renda individual dins de cadascun d'aquests àmbits.

El percentatge de les rendes inferiors al 60% de la mediana⁷ dona uns resultats significatius de les desigualtats socials; Figueres (35,1%) i l'Alt Empordà (36,8%) amb percentatges superiors, entre 4 i 5,5 punts i mig, a Catalunya (31,2%). Més d'un terç de la població de més de 16 anys tenen uns ingressos inferiors al 60% de la mediana, que si tenim en compte la forta davallada de la renda familiar per càpita, ens indica més població figuerenca i altempordanesa i amb menys ingressos que la mitjana catalana.

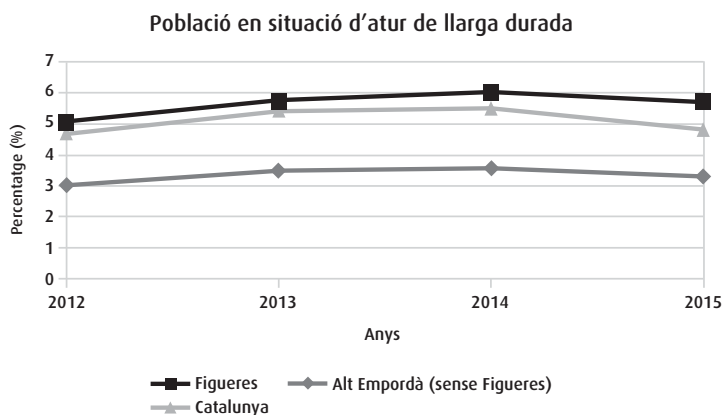
5. Dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat) i del Departament de Treball, Afers Socials i Famílies. Els resultats es presenten per àrees bàsiques de serveis socials (l'Alt Empordà no inclou Figueres).

6. 0 = màxima igualtat; 100 = màxima desigualtat.

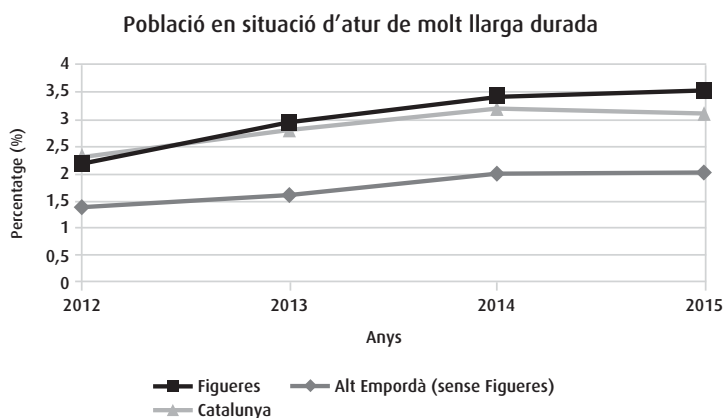
7. Indicador que calcula la proporció de la població de 16 anys i més que percep rendes conegudes per l'AEAT, que té uns ingressos inferiors al 60% de la mediana.

El tercer indicador, breixa de les rendes inferiors al 60% de la mediana,⁸ representa una altra dada preocupant, per la significativa distància entre la mediana dels ingressos dels que es troben per sota del llindar i aquest mateix llindar, l'any 2012: Figueres (38%), Alt Empordà (39,7%) i Catalunya (37,9%). A Figueres, això representa unes 14.000 persones afectades per aquesta breixa de les rendes, factor generador de desigualtats socials. Un xifra que ha continuat creixent aquests darrers anys.

Indicadors relatius al mercat de treball



Font: Idescat i Departament de Treball, Afers Socials i Famílies.



Font: Idescat i Departament de Treball, Afers Socials i Famílies.

8. La breixa de les rendes inferiors al 60% de la mediana (llindar) mesura la distància, en percentatge, entre la mediana dels que es troben per sota el llindar i el mateix llindar.

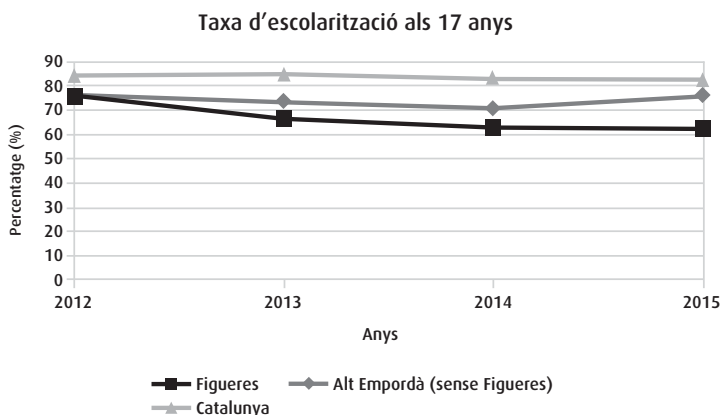
En relació amb el mercat de treball, dos indicadors que mesuren la gravetat de l'atur són la població en situació d'atur de llarga durada⁹ i la població en situació d'atur de molt llarga durada.¹⁰

L'evolució en el període 2012-2015 constatem que a partir de 2013 es comença a obrir una bretxa entre els percentatges dels aturats de llarga i molt llarga durada de Figueres i Catalunya, que indica un comportament diferent del mercat de treball, amb indicadors superiors a Figueres, mentre que a l'Alt Empordà aquests són significativament inferiors. Uns indicadors que suposen, en el cas de Figueres que, l'any 2015, més de 1.700 persones es trobin en una situació d'atur de llarga o molt llarga durada.

Indicadors demogràfics

Tercera ciutat catalana en desescolarització als 17 anys

L'evolució de la taxa d'escolarització a Figueres en el període 2012-2015 experimenta una davallada important, en passar del 75,8% l'any 2012 al 62,1% l'any 2015; del mateix nivell que l'Alt Empordà (sense Figueres) l'any 2012, a un diferencial negatiu de 14 punts l'any 2015. En relació amb Catalunya, d'un diferencial negatiu de 8,3 punts l'any 2012 a -20,6 punts l'any 2015.



Font: Idescat i Departament de Treball, Afers Socials i Famílies.

Uns indicadors altament alarmants que representen una de les causes del mercat de treball poc qualificat que té Figueres. La desescolarització als 17 anys, que creix any rere any, s'ha situat a l'any 2015, en una xifra d'extrema gravetat del 37,9%, només superada per Salt (44,7%) i per Sant Adrià de Besòs (38,1%), aquesta per només dues dècimes. L'evolució creixent de l'abandonament escolar als 17 anys, prop de 200 joves anualment, és un dels problemes més greus per a combatre.

9. Aturats registrats fa un any o més sobre la població de 16 a 64 anys.

10. Aturats registrats fa dos anys o més sobre la població de 16 a 64 anys.

Tercera ciutat catalana amb estrangers provinents de països en vies de desenvolupament

L'any 2015, Figueres, amb el 23,9%¹¹ d'estrangers provinents de països en vies de desenvolupament, només és superada per Salt (33,1%) i l'Hospitalet de Llobregat (24,8%). El percentatge de l'Alt Empordà (sense Figueres) és del 12,6% i Catalunya és del 12,7%, que mentre han reduït unes dècimes aquest percentatge des del 2012, Figueres manté el mateix nivell. Prop d'una quarta part de la immigració procedeix dels països en vies de desenvolupament.

Quarta ciutat catalana amb més població de 75 anys o més que viu sola

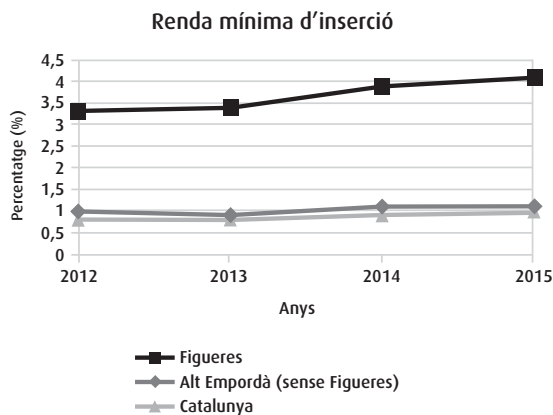
L'any 2015, Figueres és la quarta ciutat catalana amb més població de 75 anys o més que viu sola, amb un 30,7%.¹² Vic (40,8%), Salou (32,1%) i Olot (30,9%), tenen un percentatge superior a la capital altempordanesa.

En el període 2012-2015, a Figueres el percentatge d'aquest col·lectiu ha oscil·lat entre el 30,1% i el 33,7%. Mentre, l'Alt Empordà (sense Figueres) l'oscil·lació en el mateix període ha anat des del 25,9% fins al 28,2%. Catalunya s'ha mogut entre el 25,7% i el 28,1%.

A Figueres, quasi un terç de la població de 75 anys o més viu sola; una xifra significativa, prop de 1.100 persones.

Indicadors de protecció social

Tercera ciutat catalana en prestacions de la renda mínima d'inserció



Font: Idescat i Departament de Treball, Afers Socials i Famílies.

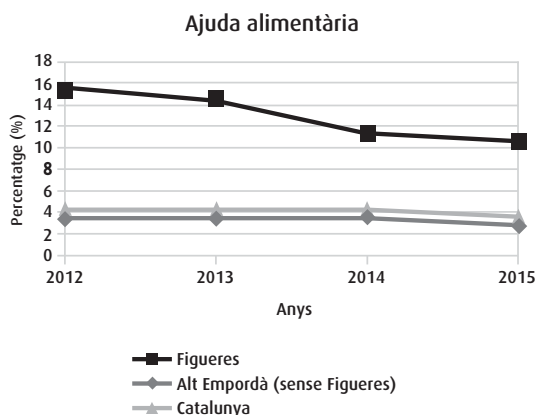
11. Indicador calculat sobre el total de població estrangera.

12. Indicador calculat sobre la població de 75 anys o més.

L'any 2015, només Salt (6,3%) i Manresa (4,8%) tenen un nombre de prestacions superiors a Figueres. L'evolució creixent en el període 2012-2015 de les prestacions de la renda mínima d'inserció,¹³ que passen del 3,3% al 4,1% de la població, és un clar indicador de l'augment de les persones en risc d'exclusió social. Més de 1.800 persones foren receptores, l'any 2015, de la renda mínima d'inserció a Figueres.

Cinquena ciutat catalana amb més prestacions per ajuda alimentària

L'any 2015, amb el 10,6% de la població receptora de prestacions per ajuda alimentària, Figueres se situa com unes de les ciutats catalanes amb un indicador¹⁴ més alt, només superada per Tortosa (16,5%), Salt (14,7%), Lleida (13,4%) i Badia del Vallès (13,2%).



Font: Idescat i Departament de Treball, Afers Socials i Famílies.

Unes dades molt llunyanes de la mitjana catalana situada en el 3,6% i del 2,8% de l'Alt Empordà (sense Figueres). Tot i així, l'evolució en el període 2012-2015 ens indica una disminució d'aquestes prestacions, molt més accentuada en el cas de Figueres, com es pot comprovar en el gràfic, que passa d'un 15,4% l'any 2012 al 10,6% de l'any 2015. Malgrat aquest descens, és significativa la xifra d'un 4.800 persones, l'any 2015, receptores d'ajuda alimentària a Figueres.

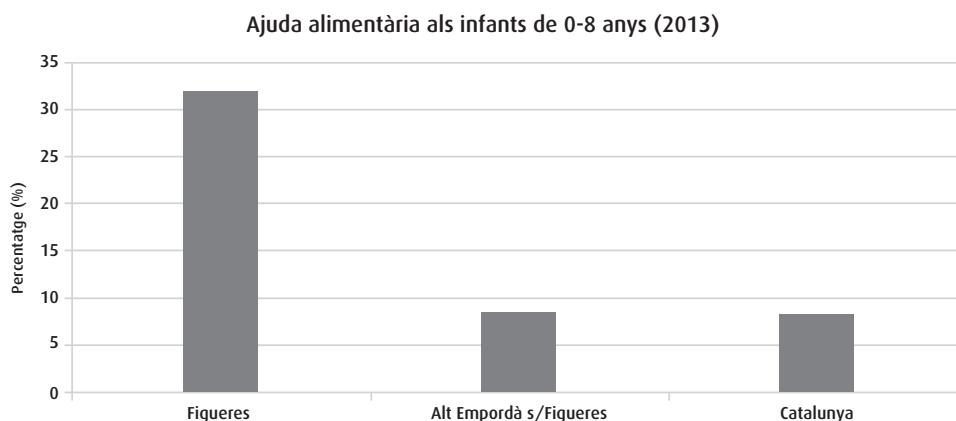
13. Indicador calculat sobre la població total.

14. Indicador calculat sobre la població total.

Tercera ciutat catalana amb més ajuda alimentària als infants de 0-8 anys

L'any 2013, Figueres, amb el 31,9%¹⁵ dels infants entre 0 i 8 anys com a receptors de prestacions d'ajuda alimentària, només era superada per Valls (44,1%) i Manlleu (37,6%) i superava, per unes dècimes, Salt (31,3%); indicadors molt allunyats de la mitjana catalana (8,1%).

A Figueres, aquest indicador significa més de 1.600 infants, quasi un terç entre 0 i 8 anys, que reberen ajuda alimentària, l'any 2013.



Font: Idescat i Departament de Treball, Afers Socials i Famílies.

Altres prestacions socials

Cal destacar dues prestacions més pels seus efectes a la vida de les famílies figuerenques i a la mateixa economia local:

– **Mitjana de les pensions contributives de la població de 65 anys i més:** 945 € (2014). Un 10,3% inferior a la mitjana catalana (1.054 €).

– **Prestacions de desocupació:** la cobertura ha disminuït en aquests darrers anys, passant del 55,2% dels aturats registrats l'any 2012 al 42% l'any 2015; incrementant-se la diferència amb la mitjana catalana, que era del -2% l'any 2012 al -5% l'any 2015.

15. Indicador calculat sobre la població de 0 a 8 anys.

CONCLUSIÓ: ALTA TAXA DE POBLACIÓ EN RISC DE POBRESA

Tots aquests indicadors reflecteixen que Figueres és una ciutat en crisi que ha generat una important bretxa econòmica i social. En aquest sentit, la taxa de població en risc de pobresa,¹⁶ l'any 2015, situa Figueres en vuitena posició a Catalunya, amb una taxa del 17,8%, molt similar a Salt (18%). Una taxa que és un clar indicador que Figueres viu un procés d'empobriment de la seva població. Segons el llinar estatal, 8.000 figuerencs es troben en situació de pobresa i exclusió social. Una xifra alarmant, que segons el llinar català superaria les 10.000 persones, situant-se en una taxa entorn del 23%, prop d'una quarta part de la població figuerenca.

Davant d'aquesta situació social i econòmica, la taxa de pobresa continua creixent, malgrat que el PIB començà a repuntar l'any 2013, cal preguntar-se si aquesta realitat és percebuda per la ciutadania en general. També, cal preguntar-se per què aquesta situació no genera conflictes socials, ni té més visibilitat. La resposta, al meu entendre, és doble:

1. Pel sistema de protecció social que tenim, malgrat les retallades. Tant el nivell de prestacions socials, estatals, autonòmiques i locals, actuen de coixí de la realitat social que es viu; així com la funció important que duen a terme les entitats socials (Càritas, Creu Roja, Fundació Sant Vicenç de Paül i altres).

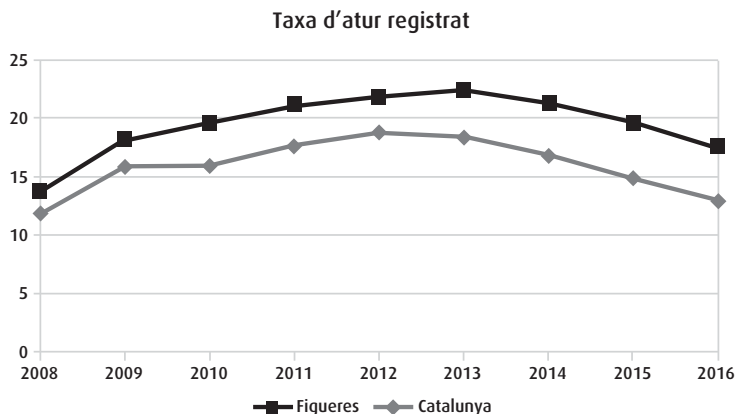
2. Per l'economia submergida. Les dades oficials sobre l'activitat generada dins aquest àmbit són prou significatives. Segons diversos informes tècnics, la crisi disparà l'economia submergida fins a representar el 25% del PIB català a l'any 2012. A les comarques gironines, es passà d'un 16,9% l'any 2008 fins a un 25,6% l'any 2012. Per altra banda, segons la UGT-comarques gironines, un de cada 4 immigrants atesos pels seus serveis que tenien feina l'any 2016 ho feia a l'economia submergida, el doble que l'any 2013.

QUINA ÉS LA CAUSA? ÉS L'ECONOMIA, IMBÈCIL!

A la campanya electoral de les presidencials dels EUA de l'any 1992, la resposta de Bill Clinton a George Bush pare de per què guanyaria les eleccions fou contundent: és l'economia, imbècil! Efectivament, l'economia pot fer guanyar o perdre unes eleccions; però, també, és la que marca l'esdevenir de la societat en els diferents marcs territorials. En aquest sentit, l'evolució de les ciutats està influenciada per l'economia.

A Figueres, la crisi econòmica que s'inicià amb força l'any 2008 provocà, com hem vist, una davallada dels indicadors econòmics i de pobresa i d'exclusió social, molt més forta que la mitjana catalana, però, és a la sortida d'aquesta, quan el PIB comença a repuntar i l'atur baixa, quan la bretxa social impacta sobre la població figuerenca, sobretot, amb la davallada de les rendes familiars.

16. AIS GROUP, empresa de consultoria estratègica. *Población en riesgo de pobreza en España pueblo a pueblo (datos 2015)*, Barcelona, 2016.



Font: Servei d'Ocupació de Catalunya (SOC).

La taxa d'atur registrat¹⁷ ens indica que a Figueres, el 31 de desembre de 2016, és 4 punts més alta que al mateix període del 2008, mentre que a Catalunya només és un punt més alta. L'any 2008, l'atur registrat a Figueres era 1,88% més alt que a Catalunya, mentre que l'any 2016 la diferència ha augmentat fins al 4,61%. El diferent comportament de l'atur, a Figueres i Catalunya, com reflecteix el gràfic, és un toc d'alerta. La crisi ha fet aflorar que Figueres, més que una crisi conjuntural, pateix una crisi estructural, amb dèficits i problemes dins l'economia local que venen de lluny i que ara, també, fan aflorar problemes socials molt més accentuats.

Mercat de treball precari i amb poca qualificació

Amb una economia fortament terciaritzada, el sector serveis supera el 85% del VAB local, té la seva lògica que l'atur es concentri precisament sobre aquest sector, el 69,3% al desembre de 2016. Set de cada deu aturats es troben dins un sector amb predomini d'activitats amb poca qualificació laboral. En el mateix període, el 80,47% dels aturats registrats corresponen a grups d'ocupació com el d'ocupacions elementals (41,17%); restauració, personals i venedors (26,9%) i artesans, treballadors industrials i de la construcció (12,4%). Quant a nivell formatiu, el 89,8% dels aturats registrats tenen com a màxim els estudis obligatoris; sense estudis (6,8%); estudis primaris (26,9%) i educació general/secundària (41,17%).

El perfil de l'aturat figuerenc correspon a una persona sense formació professional o especialitzada, dins les ocupacions més elementals del sector terciari. A més a més, del conjunt dels aturats registrats, un 26% són joves fins a 34 anys i un 21,5% persones majors de 55 anys. Tot plegat, configura un mercat de treball amb feines de més baixa qualificació i més precàries, on l'alta taxa de desescolarització als 17 anys afegeix nous dèficits a la feble estructura econòmica local i a un mercat laboral

17. Dades del Servei d'Ocupació de Catalunya (SOC).

marcat, també, per l'estacionalitat. Els mesos de temporada alta, l'atur registrat se situa entre 3 i 4 punts per sota dels mesos de temporada baixa, per la incidència dins el mercat de treball figuerenc de l'activitat turística comarcal.

Excessiva dependència del sector terciari amb escassa qualificació

Dues frases d'Ernest Lluch de fa molts anys, "la renúncia de Figueres a ser alguna cosa més que comercial sempre m'ha preocupat perquè la trobo restrictiva"¹⁸ i "tots els monoconreus són dolents... cal una base més sòlida i estable",¹⁹ són prou explícites per entendre què està passant a Figueres. Malauradament, les etapes de bonança econòmica no han sensibilitzat la ciutat, en el seu conjunt, que calia anar cap a un altre model econòmic, més equilibrat, més estable, més sòlid.

Les dades que hem vist del VAB, on el sector terciari aporta el 85% de la generació de la riquesa a Figueres, són prou indicatives d'aquest monoconreu on a les seves diferents branques²⁰ hi predominen les activitats amb més baixa qualificació. Una estructura econòmica feble. Les afiliacions a la Seguretat Social són indicatives de la seva escassa diversificació.

Afiliacions al règim general de la S.S. segons ubicació del compte de cotització. Per sectors. Març 2017	
Agricultura	14
Indústria	1.048
Construcció	583
Serveis	8.593
Total	10.238
Afiliacions al règim d'autònoms de la S.S. segons ubicació del compte de cotització. Per sectors. Març 2017	
Agricultura	59
Indústria	300
Construcció	392
Serveis	2.337
Total	3.088
Afiliacions al règim general de la S.S. segons ubicació del compte de cotització. Per grandària del centre. Març 2017	
Fins a 50 treballadors	7.192
De 51 a 250 treballadors	1.940
De 251 i més treballadors	1.106
Total	10.238

Font: Idescat.

18. Ernest LLUCH I MARTIN, Entrevista a *Empordà Federal*, Figueres, any III, núm. 25, març de 1989.

19. Ernest LLUCH I MARTIN, Pròleg del llibre *Reactivar Figueres, economia i ciutat* de Joan ARMANGUÉ I RIBAS, Editora Empordanesa, 1993.

20. Les branques del VAB del sector de serveis són: Comerç; Transport, informació i comunicacions; Hostaleria; Activitats financeres i assegurances; Activitats immobiliàries, tècniques i administratives i Administració pública i altres serveis.

Cal remarcar que el 70% de l'activitat es genera en petits centres de treball i empreses. De les empreses de més de 251 treballadors, només n'hi ha dues: Fundació Salut Empordà i Ajuntament de Figueres.²¹

Si els monoconreus són dolents, encara ho són més si tenen dependència de sectors amb escassa qualificació i, a més a més, si, també, tenen una excessiva dependència de factors conjunturals. Avui el veritable problema del comerç figuerenc és la davallada d'aquests darrers anys de les rendes familiars, que ha repercutit negativament sobre el consum, només compensat, en part, pel pes de la demanda del client francès i del turisme estacional.

Finalment, un dèficit important de la feble i de l'escassa qualificació de l'estructura econòmica local és la fugida de talent; la descapitalització de capital humà.

Alta taxa d'immigració

L'alta taxa d'immigració de Figueres és deguda a l'estructura econòmica de poca qualificació professional i a una oferta de treball amb feines que els autòctons rebutgen fer. D'aquí que, en l'etapa de creixement i bonança econòmica viscuda durant la primera dècada d'aquest nou mil·lenni, l'evolució de la taxa d'immigració va créixer a Figueres d'una forma molt important, d'un 7% a un 30%.²² La immigració participava, en aquesta etapa de creixement, en el 40% de la generació del PIB a Catalunya, segons explicava el catedràtic d'economia aplicada Josep Oliver, o quan els immigrants aporten més del que reben, segons un documentat estudi.²³

La immigració manté una forta interacció amb l'economia. Muriel Casals i Montse Solsona,²⁴ en destaquen cinc factors: 1) assegurar la reproducció de la base demogràfica: quan es diu que els catalans tenim massa pocs fills; 2) rejevenir la població i fer créixer la població activa: quan es parla d'incrementar la taxa d'activitat; 3) assegurar el manteniment de l'Estat del benestar: quan es diu que els immigrants pagaran les pensions d'una població envellida; 4) mantenir el bon funcionament del mercat de treball: quan es diu que necessitem treballadors forans disposats a fer feines que els locals no volem fer; i 5) frenar la inflació: quan es diu que els salaris baixos acceptats pels immigrants permeten produir i vendre més barat.

21. No inclou el Centre Penitenciari Puig de les Basses, amb prop de 500 treballadors, perquè el compte de cotització dels centres dependents de la Generalitat no està ubicat a Figueres.

22. Miquel PLANAS I ROIG, "La població de Figueres entre 2000 i 2010: creixement i transformació". *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Figueres, (2010), p. 447-469.

23. FRANCISCO JAVIER MORENO FUENTES i MARIA BRUQUETAS CALLEJO, *Immigració i Estat del benestar a Espanya*. Obra Social de "la Caixa", Barcelona, 2011.

24. Muriel CASALS COUTURIER i Montse SOLSONA PAIRÓ, *La immigració, un motor econòmic. Reflexions entorn de l'impacte de la població estrangera a l'economia catalana*. Fundació Jaume Bofill, Barcelona, 2008.

La realitat d'avui, a la sortida d'una forta crisi amb efectes més negatius que la mateixa crisi, la taxa d'immigració real no ha baixat. La població figuerenca de nacionalitat estrangera²⁵ ha baixat lleugerament aquests darrers anys, situant-se l'any 2016 en el 27%; en canvi, augmenten, any rere any, els ciutadans nascuts a l'estranger que han adquirit la nacionalitat espanyola, representant, l'any 2016, el 10% dins aquest grup. La suma d'aquests dos col·lectius dins la població figuerenca representa el 34%. Però, aquest no és l'indicador real, perquè no té en compte els fills d'estrangers nacionalitzats, o no, nascuts a Espanya. Per això, afirmar que la població figuerenca d'origen estranger se situa prop del 40% de la població total no ens ha d'estranyar. Només cal trepitjar la realitat de les escoles i els instituts públics figuerencs i passejar per la ciutat.

L'alta taxa d'immigració és un factor que afegeix més dificultats pels canvis necessaris a l'economia local i al seu model productiu. El 37% de l'atur registrat a Figueres l'any 2016, segons el SOC, correspon a població estrangera no comunitària (sense comptar els nacionalitzats), on la poca qualificació professional de la majoria fa més difícil la seva reinserció laboral en noves activitats econòmiques.

Per això, en temps de crisi i d'incerteses, és patent el malestar d'un sector de la ciutadania per la presència de tanta immigració. És la por als canvis de la ciutat.²⁶

Segregació urbana i territorial

L'anàlisi que en fan els professors Blanco i Sarasa²⁷ sobre l'augment de la pobresa i les desigualtats socials, "un fet que s'ha traduït en una creixent polarització social: els barris que pateixen més dèficits urbanístics i amb habitatges de pitjor qualitat concentren els percentatges més elevats de desocupació, població immigrada i baixos nivells de renda. Mentre que d'altres han esdevingut llocs de residència gairebé exclusiva dels sectors socialment més afavorits" o com el geògraf Oriol Nel·lo²⁸ descriu els efectes d'aquestes desigualtats socials sobre el territori, "la manera com el nivell de renda es distribueix sobre el territori va en funció del preu de l'habitatge... Els que menys tenen tendeixen a concentrar-se territorialment allà on els preus són més baixos, i els que més tenen es concentren no perquè no puguin triar sinó perquè prefereixen viure entre els que consideren que són com ells", reflecteixen les raons de la segregació urbana i territorial que trobem clarament a Figueres i a la seva àrea urbana.

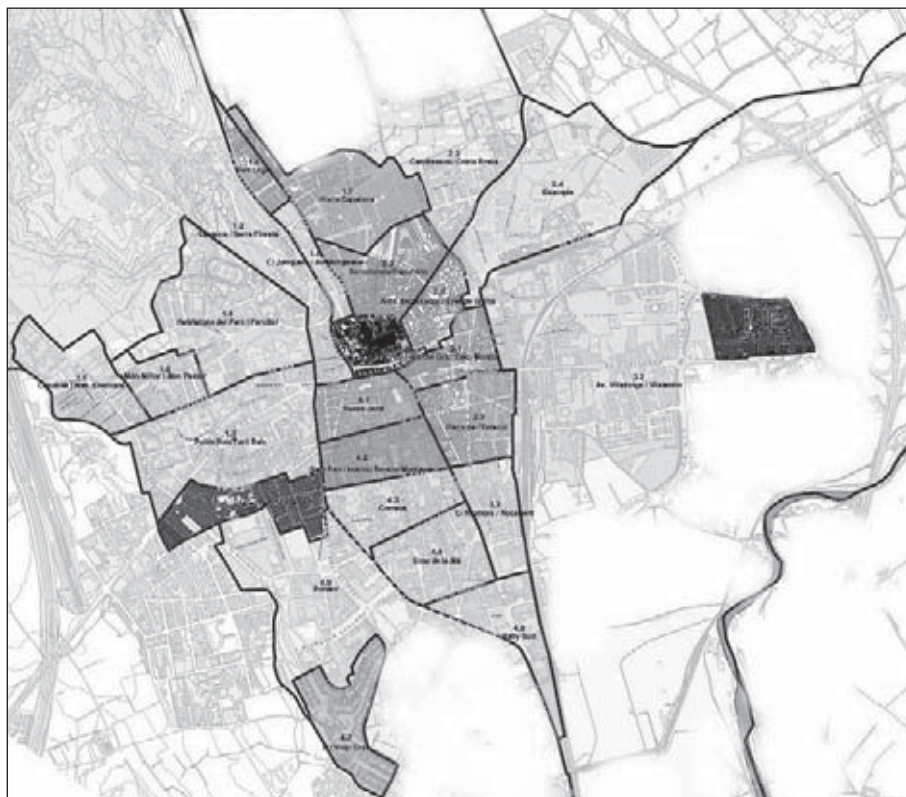
25. Dades del departament d'Estadística de l'Ajuntament de Figueres (2016).

26. Joan ARMANGUÉ I RIBAS, "La immigració a Figueres i la por als canvis de la ciutat". Conferència a Atenea, Agrupació de Cultura del Casino Menestral Figuerenc (Figueres, 31 d'octubre de 2014). Enllaç: <https://www.slideshare.net/joanarmague/la-immigraci-a-figueres-i-la-por-als-canvis-56076214>

27. Ismael BLANCO FILLOLA (IGOP-Universitat Autònoma de Barcelona) i Sebastià SARASA URDIOLA (Universitat Pompeu Fabra). Autors de la ponència "Barris i crisi. Què cal fer per combatre les desigualtats socials a les ciutats", *Els debats de RecerCaixa*, Barcelona, 9 de juny de 2016.

28. Oriol NEL·LO I COLOM, co-coordinador del projecte de recerca en segregació urbana Barris i crisi (IGOP-Universitat Autònoma de Barcelona, 2014).

El mapa de Figueres per districtes ens mostra la realitat de la segregació urbana, com a conseqüència de la diferent taxa d'immigració:²⁹



Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del departament d'Estadística de l'Ajuntament de Figueres.

En primer lloc, la Marca de l'Ham que supera el 60%. En segon lloc, Nucli Antic i Vivendes Sant Josep-Ponent per sobre del 40%. A continuació, un grup de districtes que superen la mitjana de la ciutat: Sant Pau-Sant Vicenç-Vilafant-Olot, Port Lligat, plaça de l'Estació, Barceloneta-Caputxins, plaça del Gra, Antic escorxador, Sant Pau-Muntaner i Horta Capallera. Per sota de la mitjana,³⁰ s'hi troben: Juncària i Bon

29. La taxa d'immigració real, per raons sociològiques, ha de comprendre tant els ciutadans de nacionalitat estrangera, com els de nacionalitat espanyola nascuts a l'estranger, com els fills d'aquests nascuts a Espanya, nacionalitzats o no.

30. Per sota de la mitjana de la taxa d'immigració de la ciutat, però molt a prop, s'hi troben els barris que configuren el sector Figueres Oest, que pateixen l'impacte de la concentració de la comunitat gitana i la creixent guetització de la zona, que es va estenent com una taca d'oli. Un sector d'atenció prioritària.

Pastor, Pere III-Nou-Pujades, Riumors-ronda Sud, Culubret i H. Sindicals, Av. Vilallonga, Creu de la Mà, Eixample, Rambla-Marignane, H. del Parc i Parc Sol, Pujada del Castell, Cendrassos-Costa Brava Brava, Rally Sud i Poble Nou-Turó Baix. I finalment, els sectors amb menys immigració són: Vilatenim, i l'Olivar Gran, aquest per sota del 10%, al mateix nivell que Vilafant.

En canvi, l'àrea urbana de Figueres, la ciutat real, que l'any 2016 superava els 63.000 habitants, ens mostra una dinàmica diferent. Mentre que Figueres va créixer en el període 1981-2016 un 50% la seva població, la resta de l'àrea urbana ho va fer en un 100%. Un creixement que ha comportat que a la resta de l'àrea urbana només tingui una taxa d'immigració, amb nacionalitat estrangera, del 8,25%, on els municipis amb la taxa més alta, Navata (16,5%) i Peralada (12,5%), ho sigui pels estrangers residents en les respectives urbanitzacions dels camps de golf. Entremig, Cabanes (15,4%), la població immigrant es concentra al polígon de l'Aigueta, més proper a Figueres que al mateix poble. En definitiva, la immigració dins l'àrea urbana es concentra a Figueres, una clara segregació territorial, que, a més a més, produeix una segregació urbana dins la pròpia ciutat.

A l'àrea urbana de Figueres, des de fa temps, s'ha trencat la dicotomia camp-ciutat i amb una progressiva especialització, on la majoria dels pobles han enfortit el seu caràcter residencial, amb molt poca activitat econòmica, centrada aquesta, principalment, a Figueres i als polígons de Vilamalla i del Pont del Príncep.

Finalment, una reflexió sobre la mobilitat. En el quadre següent, un exemple de la mobilitat laboral de quatre centres de treball figuerencs:

Lloc de residència dels treballadors de quatre centres figuerencs				
	Figueres	Resta àrea urbana	Resta Alt Empordà	Fora Alt Empordà
Institut Ramon Muntaner	36,7%	11,8%	14,7%	36,8%
Institut Alexandre Deulofeu	29,7%	13,5%	29,7%	27,0%
Fundació Salut Empordà*	35,0%	11,0%	11,5%	42,5%
Fundació Gala-S.Dalí	55,0%	14,6%	9,0%	21,4%

*Col·lectiu mèdic.

Font: Informació dels mateixos centres.

La lectura d'aquestes dades donen uns resultats per a la reflexió. El 54% dels professors dels dos instituts viuen fora de l'àrea urbana i un terç del total fora de l'Alt Empordà. El 54% dels metges de la Fundació Salut Empordà viuen fora de l'àrea urbana i el 42,5% del total viuen fora de l'Alt Empordà. En canvi, un 70% del

personal del Teatre-Museu Dalí i de la Fundació Gala-Salvador Dalí resideixen a l'àrea urbana, mentre que un significatiu 21% fora de l'Alt Empordà.

En definitiva, uns indicadors sobre centres de treball qualificats on, excepte el centre dalinià, la majoria resideixen fora de l'àrea urbana de Figueres, i que fan de la mobilitat un factor important a la societat d'avui dia, amb incidència a la vida social de la ciutat.

EPÍLEG: PER UN CANVI DE MODEL ECONÒMIC

Els indicadors econòmics i socials, així com les causes de la seva davallada i la difícil sortida de la crisi, que ha generat una bretxa social i econòmica no tan sols dins l'àmbit de la ciutat, amb l'augment de les desigualtats socials, sinó, també, la bretxa territorial en relació amb Catalunya i la xarxa de ciutats, és el reflex de l'esgotament de l'actual model econòmic.

Cal un nou model amb una estructura econòmica més diversificada, més creativa, més sostenible i amb més valor afegit. Un nou model que no ha d'implacar renunciar a cap dels actuals sectors, sinó que ha de comportar nova activitat econòmica més qualificada que doni més solidesa i fortalesa als actuals, com el **comerç**, amb l'enfortiment de la demanda interna local i comarcal, per la millora de les rendes familiars, i no haver de tenir tanta dependència de factors externs. També, el potenciament del turisme cultural i la seva desestacionalització, amb Dalí i l'Empordà com a referents, que ha de continuar sent un dels motors de dinamització econòmica i promoció de la ciutat.

Per avançar cap a aquest nou model que impliqui nova activitat econòmica amb un sector terciari amb més valor afegit, és imprescindible una nova oferta de formació professional, que prioritzi els cicles formatius que han de generar un mercat de treball capacitat per afrontar nous oficis i noves professions com la logística, la nova indústria, el sector agroalimentari i el terciari avançat: comerç i màrqueting; comerç internacional, transport i logística; disseny i arts gràfiques; imatge i so; agrària i indústries agroalimentàries; informàtica i comunicacions... Sense una nova oferta de formació professional és difícil generar nova activitat econòmica amb més valor afegit que, alhora, faci possible evitar, en part, la fuga de talent, el no retorn de molts professionals, per la manca d'activitat econòmica del seu nivell.

La diversificació de l'estructura econòmica de Figueres i la seva àrea urbana requereix, d'una vegada per totes, del desplegament de la logística (Logis Empordà) i l'aposta per la indústria, creant nou sòl industrial, a preus competitiu, esgotat a Figueres des de l'any 2007, i que no cal que estigui fora de la ciutat, segregat, en polígons, sobretot, la indústria 3.0 i 4.0, que hauria de ser objectiu prioritari, cal ubicar-la dins la ciutat per la seva compatibilitat amb els usos residencials i com a suport directe d'activitats terciàries ubicades igualment a la ciutat.

La diversificació de l'estructura econòmica local passa, també, per aprofitar la posició geoestratègica de Figueres i guanyar les oportunitats que representa tenir l'única estació d'alta velocitat en una ciutat no capital de província a Catalunya. Oportunitats per a l'economia local i, també, per la seva capacitat de transformació urbana per erradicar la creixent guetització de Figueres Oest; que faci de la rehabilitació i regeneració urbana, a partir de l'urbanisme social, un element d'activitat sostenible per al sector de la construcció i de trencament de la segregació de determinats barris.

L'actual situació de crisi que ha eixamplat la bretxa social i econòmica de Figueres ha de canviar i pot canviar. No tot depèn de la ciutat, va més enllà de la municipalitat i de la mateixa ciutat, però, també, des de l'autocrítica, es poden començar a canviar les coses per a superar la crisi estructural que es pateix, amb l'objectiu de millorar l'economia per a combatre les desigualtats socials. En aquest camí, cal unitat en un projecte comú des de la pròpia ciutat i pensant, també, en la governança de la ciutat real, en el conjunt de l'àrea urbana de Figueres.

Per avançar cap al canvi, cal lideratge. Des de l'àmbit públic, des de la governança de la municipalitat, i des de l'àmbit privat, des de la societat civil. Cal lideratge per treballar plegats en un projecte comú.

